

„NYELVEM HATÁRAI, VILÁGOM HATÁRAI”

Európai Írókongresszus Budapesten

Mikor egy író meghal, az csak annyit jelent, hogy megszűnik dolgozni. Könyveiben azonban tovább él, és hogy meddig, az magán a könyvön múlik – hangzott el az Európai Írókongresszus éves rendes ülésén, amelyet október 24–27. között tartottak *Az irodalom helyzete: ma és holnap Európában* címmel a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. Az ülés különlegességét és egyben érdekességét az jelentette, hogy az EWC (European Writers' Congress), amelynek 51 írószövetség a tagja, 28 országot, 50 ezer szépíró és műfordítót tömörít, éppen 25. születésnapját ünnepelte Budapesten. A megnyitó ünnepségen, amelyen Görgy Gábor kultuszminiszter is részt vett, többször, többféleképpen fogalmazódott meg, mi is az EWC célja, miért érezték létrehozatalának szükségességét írók, költők, műfordítók 1977-ben Berlinben. Az EWC a szépírók és műfordítók európai írószervezeteinek ernyőszervezete, amely a (kelet-, nyugat-, észak- és dél-) európai irodalmakkal foglalkozik: költészettel, prózával, ifjúsági és gyermekirodalommal, színdarabokkal, forgatókönyvvel, multimediális alkotásokkal, valamint irodalmi művek fordításaival. Deklaráltan megkülönböztetett figyelmet szentel a szólás szabadságának; a szerzők személyiségi és szerzői jogaira vonatkozó európai jogszabályok harmonizációjának, azok kiterjesztésének – beleértve a szerzők és előadóművészek közösen gyakorolt jogait –; a szellemi tulajdon és a szerzők anyagi érdekei védelmének és a szerzők szerződési pozíciója javításának az információs társadalmakban; az Európa és más földrészek közötti kapcsolatoknak és a kultúrák közötti cserekapcsolatoknak; a szerzők szakmai, társadalmi és jogi helyzete általános jobbításának. Az EWC mindig is azt az álláspontot képviselte, hogy a társadalomban alapvető fontosságú a könyvkiadás feltételeinek javítása, az olvasás elérhetővé tétele és az irodalmi alkotómunka feltételeinek megteremtése. Az EWC munkájának köszönhető, hogy is Európa-szerte nőtt a kultúra tisztelete, s ez megmutatkozik a helyi, az országos és az európai szintű kultúrpolitikában is.

A konferencián, kerekasztal-beszélgetéseken a szakmai tapasztalatszerzés és az információhiány folyamatos pótlásán túl olyan kérdések vetődtek fel, amelyek országoktól, nációktól függetlenül élnek és megoldásra várnak. Az Írókongresszus már 1985-ben felismerte a szerzői és járulékos jogokkal, az adóügyekkel kapcsolatos problémákat, s ezek rendezése érdekében követeléseket fogalmazott meg. Kapcsolatot épített ki az Európai Bizottsággal, hogy vele szemben az írók érdekeit képviselje, s megerősítse az európai kulturális intézmények között elfoglalt pozícióját. Ha sorra vesszük a követeléseket, szembetűnő, hogy hazánkban ezekhez igencsak hasonló problémákat kellene megoldanunk: az EWC írásban követelte már a nyolcvanas évek közepén, hogy a könyvek eladási árából minimum az ár egytizede a szerzőt illesse, s a könyvek (továbbra is) szabott árasak legyenek. Az EWC – több magyar értelmiségi körhöz hasonlóan – aggodódik a médiapiac legújabb fejleményei, az olvasáskultúra hanyatlása és az analfabétizmus terjedése miatt. Ez utóbbiért a szórakoztatóipart teszi felelőssé – nem minden alap nélkül. Követeli az Európa Tanácstól, hogy az támogassa a kisebb nyelvközösségek irodalmát, a nyelvi kisebbségeket, valamint a kulturális kapcsolatokat és a közkönyvtári hálózat fejlesztését. Az írószervezet időről időre petíciókat, határozatokat, követeléseket fogalmaz meg, lendületes munkatempójából, az ügy iránt érzett hitéből mit sem veszítve, az esetleges kudarcok, „süket fülekre találás” ellenére sem.

A Kongresszus által évről évre szervezett nemzetközi konferenciákon, találkozókön az európai írókat érintő aktuális kérdések merülnek fel, kerülnek napirendre, s így lehetőség nyílik a kultúrák közötti eszmecsere. Így történt ez október végén, a Budapesten szervezett konferencián is, amelyen a jelenlegi ügyvezető elnökségi testület mindhárom alapítótagja részt vett: *Jochen Kelter* elnök, *Hans Peter Bleuel* és *Maureen Duffy* alelnökök.

Görgey Gábor, a nemzeti kulturális örökség minisztere, a Magyar PEN Club elnöke ünnepi köszöntőjében elmondta, hogy az Európához való tartozás egyik letéteményese az Európai Írókongresszus volt. Huszonöt évvel ezelőtt, amikor ez a platform megalakult, az írói létet védte az ideológiai háború ellen. Görgey Gábor – utalva Magyarországhoz közeli EU-tagságára – kifejtette, hogy a csatlakozás a művészetek szempontjából az európai szellemi uniója is lesz, s ezáltal a szellemi cserekereskedelem is megindul.

Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke úgy véli, azzal, hogy az Európai Írókongresszus Budapesten rendezi tanácskozását, „*egy irodalmat, egy ország íróit, szellemi életét, szellemét tisztelte meg. Ennek a szellemi életnek egyik fényét adja az a Nobel-díj, amelyet a Svéd Királyi Akadémia nemrégiben Kertész Imrének adományozott, s ami – úgy érezzük – ennek az irodalomnak, ennek az országnak is szólt.*” Elhangzott, hogy a Magyar Írószövetség az Európai Írókongresszustól vár segítséget érdekeinek érvényesítéséhez. Kalász szerint a magyar szervezet cserébe egy gyönyörű nyelvet, egy azon készült irodalmat ajánl fel.

Anton C. Hilscher, az Európai Könyvkiadók Szövetségének (FEP) elnöke szerint az írókat és a kiadókat ugyanaz a cél vezérli, mégpedig a közönség kiszolgálása. A FEP elnöke kitért az Európai Írókongresszus és az Európai Könyvkiadók Szövetsége 1994-ben elfogadott közös határozatára, amelyben síkra szálltak többek között a könyvek széles választékának megteremtéséért, s azért, hogy az unió a tevékenységével ösztönözze ezt, továbbá kérték a nullaszázalékos áfa kulcs bevezetését a könyvkiadásra vonatkozóan, valamint a szabad könyvkiadás jogát, és a szerzői jogvédelmet illető kinyilatkoztatásokat. Mára kiderült, hogy az áfával kapcsolatos kezdeményezés kivitelezhetetlen – tudhattuk meg a FEP elnökétől –, de reménykednek abban, hogy legalább a kedvezményes áfát meg lehet tartani. Hilscher szerint a két szervezet halaszthatatlan feladata az analfabétizmus elleni küzdelem, mert mint mondta: botrány, hogy nagy múltú európai kultúrák veszítik el olvasáskéességüket. A FEP elnöke e feladattal kapcsolatban javasolta egy munkabizottság felállítását, már a budapesti konferencián.

Külön öröm a magyar írók, különösen a fiatal írók számára, hogy az Európai Írókongresszus budapesti ülésén tagjai sorába választotta a József Attila Kör, a fiatal magyar írókat tömörítő szervezetet, amely társszervezője volt a kongresszusnak. *Menyhért Anna*, a József Attila Kör elnöke megfogalmazta, hogy ami Budapesten létrejött, több szempontból is nagyon fontos a magyar íróársadalom számára: hiszen ez a konferencia, az együttműködés, az együttlét és a közös munka nem pusztán a magyar irodalom nemzetközi kapcsolatainak fejlesztését, külföldi ismertségének növelését, valamint a kulturális szféra európai jogharmonizációjának magyarországi megismertetését szolgálja az európai uniós csatlakozás előtt, hanem a közös szervezés révén az idősebb és fiatalabb magyar írógenerációk

közötti, régóta hiányzó és áhított párbeszéd, valamint együttműködés lehetőségét is megteremti. Az elnök asszony kiemelte azt, amit véleménye szerint a fiatal (és idősebb) magyar írók tanulhatnak – pontosabban eltanulhatnak – az Európai Írókongresszustól: nevezetesen az európai mentalitást. Ennek köszönhetően az a hagyományos felfogás, miszerint a szellemi tulajdon voltaképpen közkincs, nem pedig egy alkotó műve és jogi tekintetben az anyagi javakhoz hasonlóan értelmezhető tulajdona, lassacskán megváltozhat.

Az irodalom helyzetéről, a kor technikai, piaci és társadalmi kihívásairól szóló kétnapos tanácskozáson, hetven külföldi vendég közreműködésével, négy téma köré szerveződtek az aktuális problémafelvetések, szimpóziumok, illetve kerekasztal-beszélgetések. Az *Írók az elektronika korszakában: a belépés megtagadva?* című szimpózium a már nem is divatosnak, hanem életszükségletünk részévé válónak mondható internet és az irodalom kapcsolatát járta körül. Idősebb írók talán örökre megmaradnak az írógép mellett, az elütött-javított, papír- és tintaszagú betűknél. Azonban sokan vannak, akik nemcsak kíváncsiak az internetre, hanem le is nyűgözi őket az elektronikus hálózat adta, még kimeríthetetlennek tűnő lehetőség. *Elaine Feinstein*, aki előadásában kifejtette, az első brit írók között van, akik elkezdtek használni a számítógépet, megemlékezett a kódexmásolókról, akik soha nem hitték, hogy egyszer lesz könyvnyomtatás, Gutenberg nyomdászairól, akik nem hitték, hogy betűszedés nélkül lehet majd egyszer nyomtatni. Neki is sok időbe tellett, amíg használni kezdte az internetet, ma már viszont nem tudna e-mail és keresőrendszerek nélkül dolgozni. A mozgásban korlátozott írók számára pedig pótolhatatlan segítséget nyújt a számítógép. Feinstein a levelezését is e-mailen bonyolítja, ami felveti az intimitás elvesztésének, a kényszeredett kitárulkozásnak a problémáját. (A hirtelen ránk szakadt lehetőség kihasználása közben hova tűnnek a könyvespolcokról írók, költők szépirodalmi értékű levelezései, hogyan maradnak fenn hétköznapi, baráti gondolataik, ha nem kerülnek „elmentésre”?!)

Kétségtelen azonban, hogy az irodalom népszerűsítésében nagy szerepet játszanak a weboldalak. (Hol marad a polcon való személyes böngészés izgalma, hogy rátaláljunk egy-egy olyan műre, amelyet nem jutott volna eszünkbe elolvasni, és talán egy életre szóló élménytől fosztottuk meg magunkat azáltal, hogy csak a mechanikus robotok által „kidobott” irodalom kerül „kezünkbe”?)

Az Irodalom és szerzői jogok: a szabadpiac kénye-kedve szerint? című szimpózium felelevenítette azokat az évtizedes erőfeszítéseket, amelyeket az Írókongresszus az írói jogérvényesítés terén fejtett ki. Nemcsak nálunk probléma, hanem számos európai országban, hogy az írók vagy nincsenek tisztában szerzői jogaikkal, vagy rendezetlen a szerzői jogok kérdése, s így a szabad piac, a már egészségtelen gazdasági versenyszellem áldozatául esnek. A probléma hosszú távú megoldáskeresést igényel, egy-egy konferencia keretében ennek a kérdésnek végleges lezárása nem várható, de az EWC által kezdeményezett egyeztetések, alkudozások pozitív előrelépésnek tekinthetők.

A könyvek és olvasók: a civil társadalom támaszai? és az Azonosság a különbözőségeiben: az európai kultúrpolitikát ért kihívások című kerekasztal-beszélgetések problematikájából álljon itt néhány, amelyet Schneider Márta, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának helyettes államtitkára vetett fel:

„Nemzeti kultúra és globalizáció – ezer ilyen című konferencia zajlik és zajlott szerte Európában. A téma mindig heves vitákat és nagy indulatokat vált ki. A magyar nyelv itt, Európa közepén sem indo-európai nyelv, tulajdonképpen egy sziget, nagyon távoli rokonságokkal. »Nyelvem határai világom határai« – mondja erre a filozófus. A mi világunk azonban egyre inkább szélesedik. Igaz, szerelmünk, ez a gyönyörű nyelv, nagyszerű költők és írók nyelve szegényedik, ha nem írnak és nem olvasnak rajta. Ha nem fordítják, ha a könyvtárakban nincsenek ott az új címek, vagy ha az interneten szabadon garázdálkodnak értékeivel. Ez utóbbi különösen fontos. A digitalizálás korában sok egyéni alkotás honoráció és elismerés nélkül marad, köszönhetően a világháló ellenőrizhetetlen szálainak. A kultuszminisztérium segítségével már található olyan oldal a világhálón, ahol legálisan olvashatók és letölthetők Kossuth-díjas magyar írók munkái. Fontos és hangsúlyos kérdés a könyvkiadás hagyományos formája is. Ezért is igyekszünk minden lehetséges fórumon támogatni a hazai könyvszakmát. Persze nem csak itthon, Magyarországon tesszük ezt. Létrehoztunk egy olyan fordítói programot, amely lehetővé teszi, hogy minden évben egyre több idegen nyelvre fordítsák le hazánk alkotóinak munkáit.”

A szakmai kerekasztal-beszélgetéseken kívül angol nyelven kortárs magyar irodalmi estet rendeztek, amelyen tizenegy, zömmel jelen lévő író (Bartis Attila, Erdős Virág, Garaczi László, Grendel Lajos, Kemény István, Rakovszky Zsuzsa, Sziij Ferenc, Szilágyi István,

Térey János, Tolnai Ottó, Tóth Krisztina) műveiből olvasott fel részteket Alison Boston és Ben O'Brien.

A konferenciát lezáró Budapesti Határozat kimondja, hogy a szerzői jogok védelme teremthet védelmet a piaci törvényekkel szemben, hiszen szavatolja, hogy az alkotó zavartalanul gyakorolhassa mesteriségét. A szerzői jogok legyenek át nem ruházható és el nem évülő jogok, hogy az alkotó felhatalmazást adhasson munkája újbóli felhasználására, vagy nyomon követhesse munkája sorsát. Így a szerző kedvezőbb tárgyalási pozícióba kerül, és eredményesebben követelheti az őt megillető anyagi ellenszolgáltatást. Kíváncos, hogy az elektronikus formában született alkotások jogainak védelmével is (amennyiben a szerző nem kötött a felhasználóval erre vonatkozóan egyenlő feltételek mellett külön megállapodást) a már a legtöbb európai országban létező közös jogkezelő társaságok foglalkozzanak, csakúgy, mint a hagyományos formában született alkotások esetében. A fentieket elősegítendő az Európai Írókongresszus ismételt arra kéri az európai hatóságokat, hogy úgy tekintsenek az írókra, a műfordítókra és az olvasókra, mint a fejlett társadalom alappilléreire, és készítsenek európai szintű, a csatlakozni kívánó országokat is felölelő felmérést, amelyből megismerhetjük az alkotó munka társadalmi és gazdasági feltételeit.

CSÉPE KRISZTINA

BALASSI
BÁLINT
INTÉZET